

СУДОВА СИСТЕМА НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПАНУВАННЯ АВСТРО- УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

МАЦЬКЕВИЧ Микола Михайлович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, Заслужений юрист України

УДК. 343.131

В статті досліджено теорію і практику розвитку українського судопроцесу на западноукраїнських землях во время перебування в составе Австро-Венгрии.

Аргументовано, что буржуазные принципы осуществления судебной реформы повлияли в конечном отделении судопроцесса от администрации. На этих основах вводились суды присяжных, уездные суды и уездные коллегиальные суды.

Ключові слова: *судова система, судова реформа, шляхетські суди, земські суди, гродські суди, магістратські суди, імператорсько-королівський трибунал.*

На сучасному етапі розвитку вітчизняної юридичної науки зростає увага до проблем дослідження яких зумовлено поступальним рухом України до суверенної, правової держави, відновленням і розвитком власних державницьких ідей. Особливий інтерес у вчених викликає теорія і практика розвитку українського судочинства на західноукраїнських землях під час перебування їх у складі Австро-Угорщини.

Наприкінці 1772 року в результаті першого розподілу Польщі Галичина перейшла під владу Австрійської монархії. У 1774 році Австрія приєднала до себе північну частину Молдавського князівства з містами Чернівці, Серет і Сучава, мотивуючи тим, що ці землі колись належали до Галицького князівства. Новий край, названий Буковиною, був заселений у північній частині українським, а в південній українсько-румунським населен-

ням. Деякий час на Буковині була військова влада. У 1786 році край було приєднано до Галичини, і лише у 1849 році Буковину відокремили в окрему провінцію [1, с. 226].

На території Західної України в перші роки після окупації її Австро-Угорщиною продовжувала існувати практично без змін попередня система судочинства. Різниця полягала тільки в тому, що тепер заборонялося подавати апеляції в раніше існуючі трибунали, так як вони були уже за кордоном. Смертні вироки ухвалювалися губернатором. Усі рішення державних судів ухвалювалися іменем імператора. Усі суди в цей період поділялися на шляхетські, духовні і міщанські.

Шляхетськими судами першої інстанції були земські та гродські суди. Для духовенства існували особливі єпископські суди у Львові, Перемишлі і Кракові. Хоча їх компетенція не була достатньо чітко визначена, можна констатувати, що до 1784 року вона розповсюджувалась і на кримінальні справи духовенства. З 1784 року компетенція духовенських судів була обмежена тільки духовними справами у вузькому значенні слова. Щодо світських справ, у тому числі кримінальних, духовенство позбавлялося сану духовенським судом і передавалися світському суду.

Для міщан діяли магістратські суди в містах, які користувалися магдебурзьким правом. Суд ради міста розглядав цивільні справи, війтовський же суд (війтовсько-лавницький, або магдебурзький суд) розглядав

кримінальні справи, а також спори про спадщину, земельні спори тощо.

Також як коронні суди після першого поділу Польщі виявилися в межах іншої держави, в 1773 році у Львові був створений Верховний губернаторський суд на чолі з губернатором у якості апеляційної інстанції для всіх нижчих судів Галичини. Тільки по особливо важливих справах цей суд діяв у якості першої судової інстанції.

У 1774 році замість цього суду у Львові був створений Королівський трибунал, який пізніше називався імператорсько-королівським трибуналом. Він складався з призначеного монархом секретаря, віце-секретаря і трибунальських радників і займався цивільними та кримінальними справами шляхти, був апеляційною інстанцією для державних чиновників-шляхтичів, а також для міст у цілому. Йому належало право судового нагляду по справах міщан і, на кінець, право помилування засуджених до смертної кари християн, за винятком особливо тяжких порушень закону, коли таке право належало тільки імператору.

У 1780 році при трибуналі була заснована Краєва табуля, заведені книги, у яких повинно було вказуватися становище кожного земського маєтку.

Найвищою інстанцією судового нагляду з 1780 року був галицький сенат у складі верховної судової палати.

Одночасно зі створенням королівського трибуналу при галицькому губернаторстві був створений судово-фінансовий сенат, а в 1775 році - так звана апеляційна рада. Вона в порядку першої інстанції розглядала справи осіб, які не належали до шляхетського стану, але котрі займали офіційні посади, а також справи іноземної шляхти, проголошувала вироки по кримінальних справах нижчих міських і сільських судів, якщо покарання було не нижче двох років ув'язнення. І трибунал і апеляційна рада перебували під контролем верховної судової палати.

У 1774 році на Галичину розповсюджена дія судової реформи 1782 року, тобто введено таке ж судочинство, яке існувало і в австрійських землях.

Судом першої інстанції для сільського населення стали домініальні суди, для місь-

кого населення – магістратські суди, а для шляхти та іншого привілейованого класу – земський суд (Landrecht). Даний суд не варто ототожнювати з ставропольськими земськими судами. Зазначений суд називався шляхетським.

Зміни в системі державного апарату в середині XIX століття, викликані потребами капіталістичного розвитку і революцією 1848 року, звичайно, торкнулися і системи органів суду. Відповідно до нового судового законодавства, верховна судова влада, а саме право помилування, пом'якшення покарання або взагалі звільнення від судового переслідування і т. ін. належала монарху, причому всі суди повинні були діяти „іменем імператора”. В цьому проявлялось прагнення зробити всі суди державними і тим самим зміцнити державну владу.

Буржуазні принципи здійснення реформи вплинули в остаточному відокремленні судочинства від адміністрації. На цих основах вводилися суди присяжних, повітові суди і повітові колегіальні суди.

Уся реорганізація судового апарату пройшла на основі Положення 1849 року, дія якого розповсюджувалася на Галичину і Буковину в 1850 році. Обидві ці області були розділені на судові повіти, в яких створювались повітові суди (Bezirksgerichte). В адміністративному повіті було декілька судових повітів.

Другою категорією судів першої інстанції були повітові колегіальні суди (Bezirkskollegialgerichte). Вони створювались по одному в кожному адміністративному повіті і називались колегіальними тому, що деякі більш важливі кримінальні справи, не підсудні звичайному повітовому суду, слухались в колегіальному суді за участю не менше трьох повітових суддів.

Третьою групою нижчих судів були краєві суди (Landesgerichte), повноваження яких розповсюджувались на ряд повітів і навіть на сусідні землі. На території Галичини і Буковини було створено 9 краєвих судів. Таким чином, назва „краєвий” не співпадала з кордонами краю, а охоплювало значно меншу територію.

Крім того, згідно з Положенням 1849 року у Львові був створений вищий краєвий

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено теорію і практику розвитку українського судочинства на західноукраїнських землях під час перебування їх у складі Австро-Угорщини.

Аргументовано, що буржуазні принципи здійснення судової реформи вплинули в остаточному відокремленні судочинства від адміністрації. На цих основах вводилися суди присяжних, повітові суди і повітові колегіальні суди.

SUMMARY

The article explores the theory and practice of development of the Ukrainian justice at Western during your stay in Austria-Hungary.

It argues that the bourgeois principles of judicial reform has had an impact in the final Department of justice from the administration. On these foundations was introduced jury courts, county courts and district collegiate courts.

суд (Oberlandesgericht), компетенція якого охоплювала всю Галичину і Буковину.

Вищою судовою інстанцією в державі був верховний судовий і касаційний трибунал [2, с. 75].

У період „контрреформ” 1852-1853 рр. там, де були краєві суди, були введені так звані повітові міські делегатські суди. їм доручався розгляд цивільних справ другорядного значення.

Вищі судові інстанції, Вищий краєвий суд і верховний, судовий і касаційний трибунал залишилися без змін.

Проте період відкритої реакції і контрреформ продовжувався порівняно недовго. Військові невдачі знову і знову ставили питання про необхідність реформ. Перетворення Австрії в конституційну монархію в 1867 році викликало нові реформи, в тому числі і в судочинстві. Знову були введені повітові суди і, відповідно, судочинство було відокремлене від адміністрації. Для кримінального процесу відновлений суд присяжних по справах про злочини (1873 р.), а також про злочини і проступки в „печаті” (1869 р.). Правда, відновлюючи суди присяжних, уряд зазначив, що рада міністрів має право на рік призупинити їх дію, але, у свою чергу, необхідно на це було отримати згоду обох палат парламенту.

У 1870 році на території Галичини і Буковини діяло два краєвих суди: у Львові і Чернівцях і 5 окружних судів: в Перемишлі, Станіславі, Самборі, Тернополі і Золочеві. Крім того, на території дії Львівського кураєвого суду було три, на території дії Чернівецького крайового суду - два і на території дії інших окружних судів - по одному міському делегатському суду, а також функціонували повітові суди. На території Львів-

ського кураєвого суду таких судів було 14, Перемишльського обласного суду – 22, Самбірського – 19, Станіславського – 18, Тернопільського – 16, Золочівського – 17 і Чернівецького – 13 [2, с. 76].

Для захисту інтересів казни була створена особлива судова система. Наприклад, у Львові існував вищий суд у справах казенних доходів, а також 12 повітових судів у справах казенних доходів (у Львові, Бродах, Тернополі, Коломиї, Станіславі, Самборі, Саноці, Кракові, Тернополі, Новому Сонче, Жешові і Перемишлі).

Зміни в системі повітових судів відбувалися безперервно. Змінювалось число повітових судів, їх розташування, число чиновників, з'явилися адвокати, нотаріуси тощо. В 1914 році в Галичині було 107 і Буковині 18 повітових судів; крім того, з минулих міських делегатських судів було створено в Галичині 13 і в Буковині – 2 повітових суди [2, с. 77].

Отже, судова система, яка існувала на західноукраїнських землях, що перебували у складі Австро-Угорської монархії, часто зазнавала змін, що негативно позначалося на результаті вирішення спорів.

Література

1. Історія держави і права України: Навчальний посібник / Чайковський А. С., Батрименко В. І., Копиленко О. Л., Кривоніс В.М., Мірошніченко М. І. та ін.; Заред. А. С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 384 с.

2. Бутич И. Л., Стрельский В. И. Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском Социалистическом государстве : справочник. – Львов : Львовский государственный университет, 1955. – 180 с.